

УДК 338.24:334.02

Т.І. Зосименко, канд. екон. наук, доцент

Чернігівський державний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ КЛЮЧОВИХ ІНДИКАТОРІВ ЯКОСТІ РЕГУЛЯТОРНОГО СЕРЕДОВИЩА В РІЗНИХ КРАЇНАХ

У статті проведено аналітичний огляд індикаторів якості регуляторного середовища в Україні та країнах світу. На основі визначення основних факторів, що впливають на свободу підприємницької діяльності, визначено проблеми та перспективи модернізації вітчизняного регуляторного середовища.

Ключові слова: регуляторна політика, регуляторне середовище, індекс економічної свободи, свобода підприємницької діяльності.

В статье проведен аналитический обзор индикаторов качества регуляторной среды в Украине и странах мира. На основе определения основных факторов, влияющих на свободу предпринимательской деятельности, определены проблемы и перспективы модернизации отечественной регуляторной среды.

Ключевые слова: регуляторная политика, регуляторная среда, индекс экономической свободы, свобода предпринимательской деятельности.

The article considered analytical review of indicators of regulatory environment quality in Ukraine and other countries. Problems and prospects of the domestic regulatory environment modernization, based on the definitions of the main factors affecting the freedom of entrepreneurship, are identified.

Key words: regulatory policy, regulatory environment, the index of economic freedom, freedom of entrepreneurship.

Постановка проблеми. Регуляторна політика, нарівні з макроекономічною, фінансовою, інноваційною політикою, активністю громадських та державних установ, розвиненістю освіти, науки, ринку праці становить важливий фактор глобальної конкурентоспроможності. При цьому регуляторне середовище, яке є складовою економічного середовища країни, є одним із ключових елементів конкурентоспроможності національної економіки.

Продумане, орієнтоване на інтереси кожної конкретної людини і бізнесу регуляторне середовище може стати важливим фактором підвищення конкурентоспроможності України на світових ринках. Наведення порядку саме у цій сфері дозволить навіть без залучення додаткових фінансових коштів досягти серйозних успіхів у розвитку економіки, підвищенні її конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти розвитку та вдосконалення державної регуляторної політики висвітлені у працях А.Д. Глушка [1], О.І. Дацій [2], І.В. Запатріної [3], А.А. Мазаракі [4] та багатьох інших дослідників.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на дослідження у сфері регуляторної політики і державного регулювання в Україні, оцінці впливу проблем у регуляторній сфері на конкурентоспроможність української економіки приділяється недостатньо уваги. З огляду на це актуальним залишається завдання виявлення проблемних питань вітчизняного регуляторного середовища, розв'язання яких дозволить зменшити витрати держави на управління, підвищити якість послуг, що надаються суспільству.

Мета статті полягає в аналітичному співставленні ключових індикаторів якості регуляторного середовища в Україні та обраних за певними критеріями країнах світу, визначенні основних факторів, що дозволяють сформулювати прозоре та ефективне регуляторне середовище, визначенні проблемних місць та перспективних напрямів підвищення його якості в національній економіці.

Виклад основного матеріалу. Цілеспрямована, послідовна та передбачувана державна регуляторна політика – це основа наявності конкурентних переваг для розвитку бізнесу в країні. Впровадження та реалізація такої політики, а також формування прозорого та зрозумілого правового поля має забезпечувати ефективну роботу ринкових механізмів, створювати надійні правові умови реалізації приватної ініціативи, сприяти конкуренції та дотриманню законодавства в країні [5, с. 45].

Ключовими індикаторами якості регуляторного середовища нами було обрано показники Індексу економічної свободи, який характеризує ступінь державного втручання в економіку та визначає можливі напрями здійснення системоутворюючих реформ. Оскільки

дані про ефективність регуляторної політики формуються на основі щорічного звіту Doing Business [6], доцільно розглянути також показники обраних для порівняльного аналізу країн у контексті свободи підприємницької діяльності.

Для визначення основних факторів, що дозволяють країнам мати високі позиції в рейтингу економічної свободи, проведемо порівняльний аналіз відповідних показників у різних країнах. Для аналізу ми обрали такі країни: Гонконг – лідер рейтингу, Естонія – найкращий представник з країн колишнього СРСР, найближчих сусідів України – Угорщину, Польщу та Росію, а також Грузію, Вірменію та Казахстан як приклади пострадянських країн, що демонструють позитивну динаміку розвитку. Аналіз здійснимо за деталізованими даними індексу зростання за 2011 рік.

Гонконг займає верхню позицію рейтингу економічної свободи з 1995 р., оскільки характеризується високими макроекономічними показниками та виступає одним із найбільш конкурентоспроможних фінансових і ділових центрів у світі. В 2011 р. Індекс економічної свободи Гонконгу становив 89,9 %. Економічне середовище Гонконгу відрізняється: високою ефективністю правової системи, яка забезпечує верховенство закону; простою та ефективною податковою системою з низьким рівнем загального податкового навантаження; гнучкими умовами праці та високим рівнем мотивації на ринку праці; стабільністю валюти; відкритістю ринків та конкурентоспроможним торговим режимом; надійною та прозорою інвестиційною системою; капіталізованою банківською системою.

Естонія – перша з країн пострадянського простору, якій вдалося досить швидко переміститися в першу двадцятку, залишивши позаду багато розвинених країн світу. Однією з причин такого стрімкого зростання було усвідомлення необхідності створення передумов для розвитку бізнесу в країні. Успішна боротьба з корупцією, продумана макроекономічна та фінансова політика, підтримка високотехнологічного виробництва дозволили країні запровадити основу для використання конкурентних переваг. Сьогодні Естонія активно здійснює перехід до економіки знань, але, навіть зробивши акцент на запровадженні інноваційних технологій, пріоритетним напрямом внутрішньої політики країни залишається створення ефективного регуляторного середовища [5].

У рейтингу економічної свободи 2011 р. Естонія посідає 16 місце зі значенням індексу 73,2 %. Естонське ділове середовище відрізняється такими рисами: належне виконання договірних умов та високий рівень захисту приватної власності; сприятливий для іноземного капіталу інвестиційний клімат; конкурентоспроможна банківська система; активна боротьба з корупцією; помірно низьке податкове навантаження; раціональні процедури регулювання, створення, функціонування та закриття бізнесу; конкурентоспроможний та сприятливий зовнішньоторговельний режим.

Як видно з рис. 1 та табл. 1, розрив між Україною та лідерами рейтингу Гонконгом і Естонією за показниками, що характеризують ефективність регуляторного середовища, досить глибокий, але детальний аналіз заходів регуляторного характеру, що впроваджується цими країнами, може слугувати основою при виборі пріоритетних напрямів регуляторної політики. Аналіз країн-сусідів зі схожими економічними проблемами, у свою чергу, дозволить врахувати короткострокову перспективу розвитку українського регуляторного середовища.

Польща займає 64 місце в рейтингу економічної свободи з показником 64,2 %, що дозволяє віднести її економіку до відносно вільних країн. Починаючи з 1989 р., у польській економіці відбуваються динамічні трансформаційні зміни, які дозволили створити у країні сприятливий інвестиційний клімат та досягнути швидкого зростання реальних доходів. Це дозволило з найменшим втратами подолати наслідки світової економічної кризи та продовжити шлях формування розвиненої ринкової економічної системи. Водночас, детальний аналіз складових Індексу економічної свободи свідчить про неповністю використаний потенціал для формування конкурентоспроможної економіки.

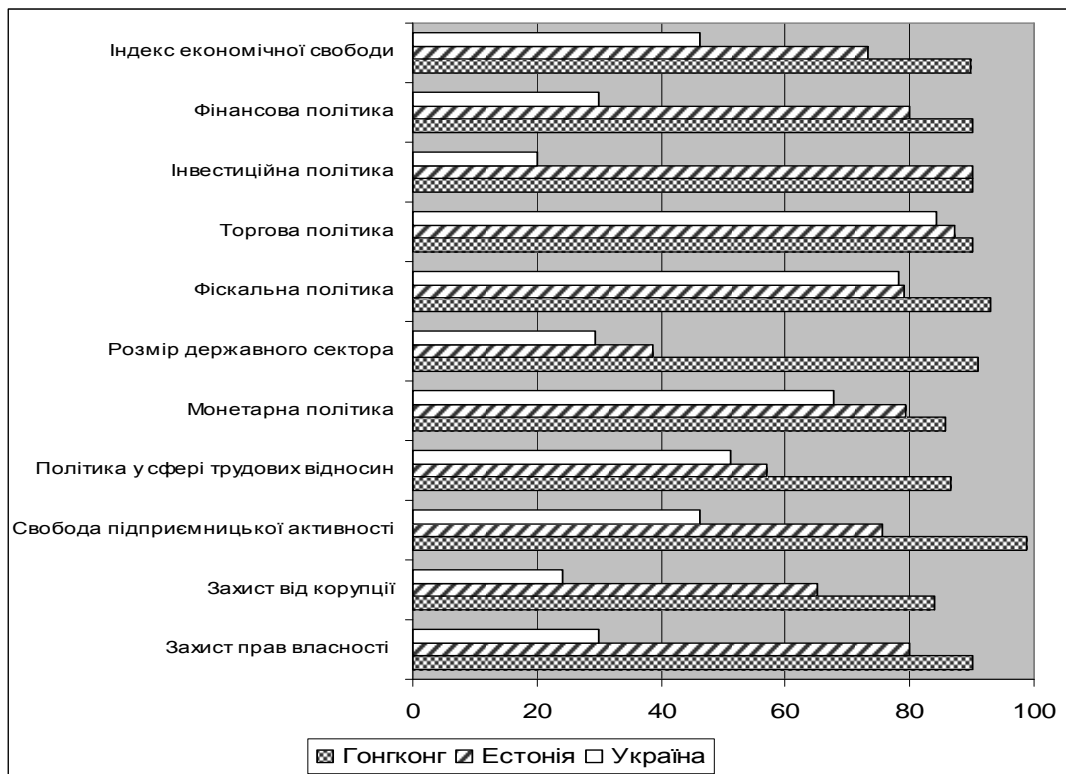

Рис. 1. Рейтинги Гонконгу, Естонії та України за окремими індикаторами якості регуляторного середовища [7]

Незважаючи на зусилля у напрямку створення сильної правової системи для захисту прав власності, проблемою залишається судочинство, яке у Польщі здійснюється надто повільно та часто страждає на суб'єктивізм і упередженість. Ситуація ускладнюється можливістю прийняття несподіваних змін до законів та підзаконних актів. Незважаючи на зусилля уряду, не втрачає гостроти й проблема піратства інтелектуальної власності. Через проблеми з хабарництвом та зловживання службовим становищем рівень корупції у Польщі залишається значним.

Через сповільнення темпу реформ у сфері регулювання підприємницької діяльності індекс свободи підприємницької активності залишився на незмінному рівні. Трудове законодавство суворо регламентує усі питання щодо працевлаштування, високими залишаються нарахування на заробітну плату, а також витрати по звільненню працівників.

Високими залишаються нетарифні торговельні бар'єри, зокрема, сільськогосподарські та промислові субсидії, імпорتنі квоти та заборони на ввезення певних товарів і послуг. Хоча іноземні інвестори мають рівні права з національними, система стимулювання іноземного інвестування потребує удосконалення. На законодавчому рівні затверджено перелік сфер діяльності, де здійснення іноземних інвестицій неможливо без попереднього державного дозволу (гірничодобувна промисловість, авіація, енергетика).

Таблиця 1

Показники свободи підприємницької діяльності в Гонконзі, Естонії та Україні [6]

Назва показника	Гонконг	Естонія	Україна
1	2	3	4
<i>Відкриття бізнесу</i>			
Кількість процедур	3	5	9
Час (днів)	3	7	24
Вартість (% від ВВП на душу населення)	1,9	1,8	4,4
Стартовий капітал (% від ВВП на душу населення)	0,0	24,4	1,8

Закінчення табл. 1

1	2	3	4
<i>Отримання дозволів на будівництво</i>			
Кількість процедур	6	13	21
Час (днів)	67	148	375
Вартість (% від ВВП на душу населення)	17,8	278,6	1462,3
<i>Підключення електроенергії</i>			
Кількість процедур	4	4	10
Час (днів)	43	111	117
Вартість (% від ВВП на душу населення)	1,7	222,5	3,9
<i>Реєстрація прав власності</i>			
Кількість процедур	5	3	10
Час (днів)	36	18	117
Вартість (% від ВВП на душу населення)	4,1	0,4	3,9
<i>Отримання банківського кредиту</i>			
Захист прав учасників кредитних відносин (індекс від 0 до 10)	10	7	9
Повнота та доступність інформації про умови кредитування (індекс від 0 до 6)	5	4	4
Облік у державному кредитному реєстрі (% від дорослого населення)	0,0	0,0	0,0
Облік у приватних кредитних реєстрах (% від дорослого населення)	86,3	33,1	17,0
<i>Захист прав акціонерів</i>			
Прозорість угод із пов'язаними сторонами (індекс від 0 до 10)	10	8	5
Відповідальність керівництва за дії у власних інтересах (індекс від 0 до 10)	8	3	2
Легкість подання позову до суду (індекс від 0 до 10)	9	6	7
<i>Оподаткування</i>			
Кількість платежів на рік	3	8	135
Час (годин на рік)	80	85	657
Частка податкових відрахувань (% від прибутку)	23	58,6	57,1
<i>Міжнародна торгівля</i>			
Кількість документів для оформлення експорту	4	3	6
Час на оформлення експорту (днів)	5	5	30
Вартість оформлення експорту (дол США за контейнер)	575	725	1865
Кількість документів для оформлення імпорту	4	4	8
Час на оформлення імпорту (днів)	5	5	33
Вартість оформлення імпорту (дол США за контейнер)	565	725	2155
<i>Розв'язання спорів за укладеними контрактами</i>			
Кількість процедур	26	35	30
Час (днів)	280	425	343
Вартість (% від суми позову)	21,2	22,3	41,5
<i>Процедура банкрутства</i>			
Час (років)	1,1	3	2,9
Вартість (% від вартості майна)	9	9	42
Коефіцієнт стягнення (центів на дол США)	81,2	36,9	8,9

Деякі кращі показники економічної свободи демонструє Угорщина. Індекс економічної свободи в 2011 р. становив 67,5, що дозволило країні зайняти 49 місце у світовому рейтингу (рис. 2).

Послідовне здійснення системних реформ дозволило створити в Угорщині динамічний приватнопідприємницький сектор, що забезпечує понад 80 % національного випуску. Якість регуляторного середовища постійно покращується за рахунок спрощення процедур реєстрації підприємств, зниження ставки податку на прибуток, забезпечення законного захисту права власності, надійної фінансової системи, підтримання статусу відкритої економіки шляхом розширення зовнішньоторговельних зв'язків та сприяння іноземним інвестиціям.

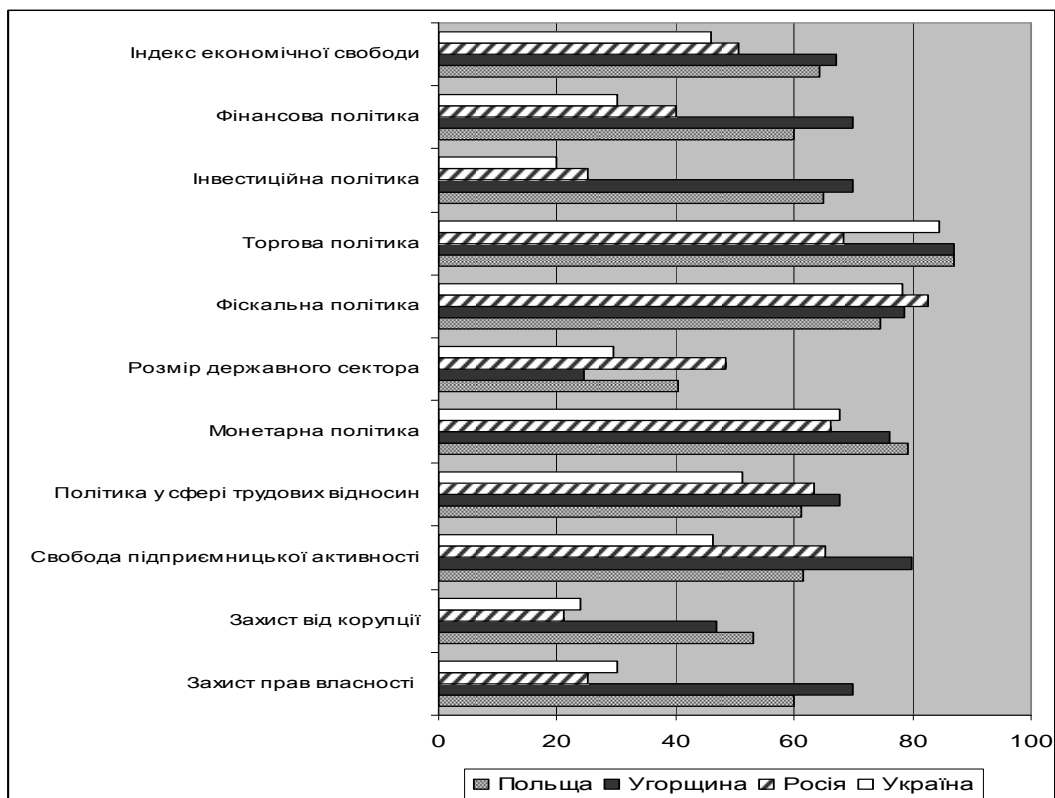

Рис. 2. Рейтинги Польщі, Угорщини, Росії та України за окремими індикаторами якості регуляторного середовища [7]

Однак зростання рівня державних витрат до 50,2 % від загального обсягу внутрішнього випуску, дефіцитний стан держбюджету та державний борг на рівні 80,2 % від ВВП негативно вплинули й на без того низьке значення показника “Розмір державного сектору” (24,4 % у 2011 р.). Не втрачають актуальності і проблеми у сфері боротьби з корупцією (особливо в області державних закупівель). Порівняно жорстким залишається трудове законодавство, високими є нарахування на зарплату та витрати по звільненню.

Як видно з рис. 2, Росія та Україна мають багато спільних проблемних зон. Індекс економічної свободи Росії становить 50,5 % (144 місце у світі). Україна ж займає 163 місце з 179 досліджуваних країн світу. Зниження цього показника призвело до переміщення України з категорії “переважно невірних” до складу “депресивних” країн світу.

Майже однаково низькі позиції мають ці країни за показниками захисту від корупції (21 % у Росії, 24 % в Україні), інвестиційної політики (25 % у Росії та 20 % в Україні), захисту прав власності (25 % та 30 % відповідно). Перед Україною та Росією стоїть нагальна необхідність побудови ефективної системи захисту прав власності з незалежною судовою системою, чітким дотриманням договірних умов. Надзвичайно серйозну небезпеку для економіки цих країн-сусідів становить корупція, яка набула системного характеру та повністю пронизує державу й суспільство. Інвестиційний клімат є несприятливим для іноземних суб’єктів через бюрократизм, політичну нестабільність та неузгодженість нормативно-правових норм. Означені проблеми підривають засади довгострокової конкурентоспроможності економічної системи та потребують максимальної концентрації зусиль та ресурсів для їх термінового усунення.

Хоча фінансові системи обох країн є недостатньо розвиненими, в Росії склалась краща ситуація з доступністю кредитів та виходом на ринки капіталів, окрім того, банківський сектор отримує широкомасштабну підтримку від держави. Помітно вищим у Росії є показник свободи підприємницької діяльності (табл. 2). В обох країнах трудове

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

законодавство потребує перегляду на предмет спрощення та узгодженості з метою зростання продуктивності праці та підвищення мобільності ринку праці. Несуттєві розбіжності в Україні та Росії було зафіксовано за показником фіскальної політики (78,2 % в Росії та 82,5 % в Україні). Достатньо високі значення пояснюються порівняно невеликими значеннями ставок податку на доходи (13 % в Росії та 17 % в Україні) та податку прибуток (20 % в Росії та 23 % в Україні). Податкове навантаження становило 34,4 % від ВВП Росії та 36,9 % в Україні. Близькі за значенням також показники монетарної політики (66,3 % в Росії та 67,7 % в Україні), які є нижчими за середньосвітові значення та свідчать про слабкість та нестабільність цієї сфери.

Таблиця 2

Показники свободи підприємницької діяльності в Угорщині, Польщі, Росії та Україні [6]

Назва показника	Польща	Угорщина	Росія	Україна
1	2	3	4	5
<i>Відкриття бізнесу</i>				
Кількість процедур	6	4	9	9
Час (днів)	32	4	30	24
Вартість (% від ВВП на душу населення)	17,3	7,6	2,0	4,4
Стартовий капітал (% від ВВП на душу населення)	14,0	9,7	1,6	1,8
<i>Отримання дозволів на будівництво</i>				
Кількість процедур	30	29	51	21
Час (днів)	301	102	423	375
Вартість (% від ВВП на душу населення)	53,6	5,8	183,8	1462,3
<i>Підключення електроенергії</i>				
Кількість процедур	4	5	10	10
Час (днів)	143	252	281	117
Вартість (% від ВВП на душу населення)	209,3	120,3	1852,4	3,9
<i>Реєстрація прав власності</i>				
Кількість процедур	6	4	5	10
Час (днів)	152	17	43	117
Вартість (% від ВВП на душу населення)	0,4	5,0	0,2	3,9
<i>Отримання банківського кредиту</i>				
Захист прав учасників кредитних відносин (індекс від 0 до 10)	9	7	3	9
Повнота та доступність інформації про умови надання кредитів (індекс від 0 до 6)	5	4	5	4
Облік у державному кредитному реєстрі (% від дорослого населення)	0,0	0,0	0,0	0,0
Облік у приватних кредитних реєстрах (% від дорослого населення)	74,8	16,1	35,8	17,0
<i>Захист прав акціонерів</i>				
Прозорість угод із пов'язаними сторонами (індекс від 0 до 10)	7	2	6	5
Відповідальність керівництва за дії у власних інтересах (індекс від 0 до 10)	2	4	2	2
Легкість подання позову до суду (індекс від 0 до 10)	9	7	6	7
<i>Оподаткування</i>				
Кількість платежів на рік	29	13	9	135
Час (годин на рік)	296	277	290	657
Частка податкових відрахувань (% від прибутку)	43,6	52,4	46,9	57,1
<i>Міжнародна торгівля</i>				
Кількість документів для оформлення експорту	5	6	8	6
Час на оформлення експорту (днів)	17	16	36	30
Вартість оформлення експорту (дол США за контейнер)	1050	1015	1850	1865
Кількість документів для оформлення імпорту	5	7	10	8
Час на оформлення імпорту (днів)	16	18	36	33
Вартість оформлення імпорту (дол США за контейнер)	1000	1085	1800	2155

Закінчення табл. 2

1	2	3	4	5
<i>Розв'язання спорів за укладеними контрактами</i>				
Кількість процедур	37	35	36	30
Час (днів)	830	395	281	343
Вартість (% від суми позову)	12,0	15,0	13,4	41,5
<i>Процедура банкрутства</i>				
Час (років)	3,0	2,0	2,0	2,9
Вартість (% від вартості майна)	15	15	9	42
Коефіцієнт стягнення (центів на дол США)	31,5	39,2	41,5	8,9

Щодо торгової політики, то за цим показником Україна має переваги (84,4 %) перед Росією (68,2 %). Незважаючи на те, що в Україні середня тарифна ставка становить 2,8 % (у Росії 5,9 %), свобода в обох країнах суттєво обмежена численними нетарифними бар'єрами.

Грузія, Вірменія та Казахстан займають відносно високі позиції у рейтингу економічної свободи, відносячись до країн з відносно вільною економікою. Лідером серед них є Грузія з показником економічної свободи 69,4 %, на 5 позицій відстає Вірменія (39 місце з індексом 68,8 %), помітно відстає від них Казахстан (65 місце з індексом 63,6 %) (рис. 3).

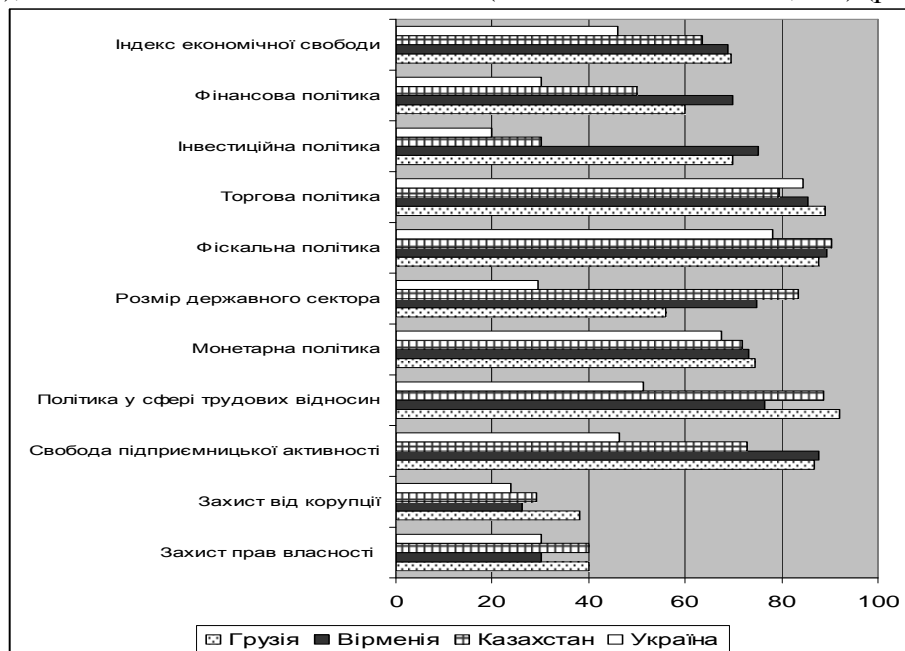

Рис. 3. Рейтинги Грузії, Вірменії, Казахстану та України за окремими елементами якості регуляторного середовища [6]

Найвищі темпи зростання показників економічної свободи продемонстрував Казахстан, де індекс економічної свободи зріс з 41,7 % у 1998 р. до 63,6 % у 2011. Такі зміни відбулися завдяки послідовній політиці поліпшення рівня конкурентоспроможності національної економіки. Важливими кроками у цьому напрямку були: впорядкування нормативно-правового забезпечення підприємницької діяльності; проведення сприятливої для встановлення зовнішньоекономічних зв'язків торгової політики; податкова реформа; скорочення державних витрат та формування збалансованого бюджету; зниження розмірів державного боргу; встановлення валютної стабільності; подолання інфляції; модернізація трудового законодавства.

Значно підривають інституціональні засади довгострокової конкурентоспроможності слабка судова система, неспроможна ефективно захистити право власності (40 %), критичним залишається рівень корумпованості (захист від корупції 29 %), що поширюється не лише на вітчизняне підприємницьке середовище, а й зачіпає інтереси інозем-

них інвесторів (показник інвестиційної політики 30 %). Посередньо стабільним є фінансовий сектор (50 %), переважна частина кредитів спрямована у сферу будівництва та нерухомості, слабозрозумілими залишаються фондовий та страховий ринки.

Ефективна нормативно-правова база, спрощення процедур ведення підприємницької діяльності, забезпечення конкурентоспроможного інвестиційного та зовнішньоторговельного режимів дозволили Вірменії та Грузії досягнути значних успіхів у ключових сферах економіки. Підтвердженням цьому слугують значення показників економічної свободи та показника свободи підприємницької діяльності (табл. 3).

Таблиця 3

Показники свободи підприємницької діяльності у Грузії, Вірменії, Казахстані та Україні [7]

Назва показника	Грузія	Вірменія	Казахстан	Україна
1	2	3	4	5
<i>Відкриття бізнесу</i>				
Кількість процедур	2	3	6	9
Час (днів)	2	8	19	24
Вартість (% від ВВП на душу населення)	4,3	2,9	0,8	4,4
Стартовий капітал (% від ВВП на душу населення)	0,0	0,0	0,0	1,8
<i>Отримання дозволів на будівництво</i>				
Кількість процедур	9	18	32	21
Час (днів)	74	79	189	375
Вартість (% від ВВП на душу населення)	20,2	57,1	93,2	1462,3
<i>Підключення електроенергії</i>				
Кількість процедур	5	6	6	10
Час (днів)	97	242	88	117
Вартість (% від ВВП на душу населення)	751,3	257,8	88,4	3,9
<i>Реєстрація прав власності</i>				
Кількість процедур	1	3	4	10
Час (днів)	2	7	40	117
Вартість (% від ВВП на душу населення)	0,1	0,3	0,1	3,9
<i>Отримання банківського кредиту</i>				
Ефективність реалізації законних прав учасників кредитних відносин (індекс від 0 до 10)	8	6	4	9
Повнота та доступність інформації про умови надання кредитів (індекс від 0 до 6)	6	6	5	4
Облік у державному кредитному реєстрі (% від дорослого населення)	0,0	23,7	0,0	0,0
Облік у приватних кредитних реєстрах (% від дорослого населення)	29,6	46,6	37,6	17,0
<i>Захист прав акціонерів</i>				
Прозорість угод із пов'язаними сторонами (індекс від 0 до 10)	9	5	9	5
Відповідальність керівництва за дії у власних інтересах (індекс від 0 до 10)	6	2	6	2
Легкість подання позову до суду (індекс від 0 до 10)	6	8	9	7
<i>Оподаткування</i>				
Кількість платежів на рік	4	34	7	135
Час (годин на рік)	387	500	188	657
Частка податкових відрахувань (% від прибутку)	16,5	40,9	28,6	57,1
<i>Міжнародна торгівля</i>				
Кількість документів для оформлення експорту	4	5	9	6
Час на оформлення експорту (днів)	10	13	76	30
Вартість оформлення експорту (дол США за контейнер)	1595	1815	3130	1865
Кількість документів для оформлення імпорту	4	8	12	8
Час на оформлення імпорту (днів)	13	18	62	33
Вартість оформлення імпорту (дол США за контейнер)	1715	2195	3290	2155

Закінчення табл. 3

1	2	3	4	5
<i>Розв'язання спорів за укладеними контрактами</i>				
Кількість процедур	36	49	36	30
Час (днів)	285	440	390	343
Вартість (% від суми позову)	29,9	19,0	22,0	41,5
<i>Процедура банкрутства</i>				
Час (років)	3,3	1,9	1,5	2,9
Вартість (% від вартості майна)	4	4	15	42
Коефіцієнт стягнення (центів на дол США)	25,5	40,3	42,7	8,9

Аналогічні з Україною проблеми мають Греція та Вірменія у сфері захисту прав власності та захисту від корупції. Зокрема, показник захисту від корупції у Грузії 38 %, у Вірменії – 26 %. Показники захисту прав власності у Вірменії та Україні співпадають та становлять 30 %, у Грузії значення трохи вище – 40 %.

Висновки і пропозиції. Проведений аналіз доводить, що проблеми ефективності регуляторного середовища перешкоджають формуванню міцних засад конкурентоспроможної економіки в Україні. За переважною більшістю окремих складових Індексу економічної свободи спостерігається тенденція до погіршення, яку нездатні подолати впроваджені заходи регуляторної політики та політичні зміни. Така ситуація вимагає модернізованого підходу до створення ефективного регуляторного середовища для розвитку вітчизняного підприємництва та залучення іноземних інвестицій.

Список використаних джерел

1. Глушко А. Д. Регуляторні важелі й інструменти на ринках досконалої та недосконалої конкуренції [Електронний ресурс] / А. Д. Глушко // Економічні науки. Серія “Економіка та менеджмент” : збірник наукових праць / Луцький національний технічний університет. – Випуск 7 (26). Частина 4. – Луцьк, 2010. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/en_em/2010_7_4/9.pdf.
2. Дацій О. І. Зміст регуляторної діяльності держави у сфері інноваційного розвитку / О. І. Дацій // Науковий вісник Академії муніципального управління : збірник наукових праць. Серія управління. – 2010. – № 3. – С. 56-62.
3. Запатріна І. В. Регуляторне середовище та його роль у конкурентоспроможності України / І. В. Запатріна // Економіка та держава. – 2008. – № 1. – С. 17-18.
4. Мазаракі А. А. Регуляторна політика у сфері зовнішньої торгівлі: монографія / А. А. Мазаракі, Т. М. Мельник. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. – 469 с.
5. Макара О. В. Конкурентоспроможність економічного середовища в Україні. Порівняльний аналіз рейтингів окремих країн / О. В. Макара // Економіка і прогнозування. – 2007. – № 2. – С. 43-56.
6. Doing business 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.doingbusiness.org/~media/fpdkm/doing%20business/documents/annual-8_reports/english/db12-fullreport.pdf 222.
7. Рейтинг країн за індексом економічної свободи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.heritage.org.